

SPECIALUS 90-ŲJŲ SKRYDŽIO METINIŲ ALBUMAS

1933–2023

DARIUS IR GIRĖNAS

Edmundas
Jasiūnas

VARDENIO
PAVARDENIO
1/2000

1984-aisias Lietuvos inžinierius, lakūnas, JAV lietuvių visuomenės veikėjas Edmundas Jasiūnas Čikagoje parengė ir su kitų Amerikos lietuvių pagalba išleido albumą „Darius ir Girėnas 1933–1983“, jame pristatė didvyrių Stepono Dariaus ir Stasio Girėno asmenybes ir jų lemtingąjį skrydį per Atlantą, taip įamžindamas šį įvykį. Albumas, skirtas S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 50-mečiui, buvo parengtas labai profesionaliai ir išsamiai. Leidinio tiražas nebuvo didelis, išpirktas labai greitai, todėl Lietuvoje yra vos pora šio albumo egzempliorių, saugomų Kauno viešojoje bibliotekoje, bei egzemplioriai, saugomi privačiose kolekcijose. Daugiau nei trys ketvirtadaliai leidinio skirti iliustracijoms.

Albumo autorius Edmundas Jasiūnas daug metų domėjosi S. Dariaus ir S. Girėno pasiruošimu skrydžiui – tiek finansiniu, tiek techniniu. Gyvendamas Čikagoje ir bendraudamas su aviacijos mylėtojais, E. Jasiūnas sutiko S. Darius ir S. Girėną pažinojusių žmonių, užrašė jų atsiminimus, sukaupė daugybę nuotraukų, kitų archyvinių dokumentų, kurie labai padėjo jam rengiant albumą.

Edmundas Jasiūnas gimė 1923 m. vasario 10 d. Pandėlyje. Nuo pat vaikystės jį traukė aviacija, jis labai domėjosi ir žavėjosi S. Dariaus ir S. Girėno skrydžiu per Atlantą.

1942-aisiais baigęs Aukštesniąją technikos mokyklą Kaune studijavo Vytauto Didžiojo universitete. Paskutiniaisiais nepriklausomos Lietuvos metais Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos Aviacijos būrelio nariai ėmėsi statyti dvivietį lėktuvėlį. Ir čia E. Jasiūnas buvo vienas iš aktyviausių būrelio narių ir lėktuvo statytojų.

Naciams okupavus Lietuvą Edmundas su draugais susiremontavo kelis senus sklandytuvus ir jais sklandė nuo Nemuno šlaitų. 1944-aisias jis gavo piloto laipsnį ir tais pačiais metais pasitraukė į Vakarus, o vėliau, jau 1950-aisiais, emigravo į JAV, kur studijavo inžinerijos mokslus Ilinojaus universitete Čikagoje ir lygiagrečiai mokėsi skraidyti. Čia su draugu įsigijo lėktuvą. 1963 m. išlaikė komercinio piloto egzaminus ir daugelį metų skraidė įvairių konstrukcijų lėktuvais. Priklausė JAV Aviacijos istorikų draugijai. Buvo vienu iš Amerikos lietuvių aeroklubo steigėjų.

Edmundas Jasiūnas dirbo ir dirba žurnalistinį darbą: 1970–1973 m. redagavo aviacijos metraštį „Plieno sparnai“ bei Čikagoje leidžiamą „Lietuvių balsą“. Yra išleidęs ir daugiau knygų: „Civilinė aviacija Jungtinėse Amerikos Valstijose“, 1969 m.; „Felikso Vaitkaus skrydis per Atlantą: antrojo lietuvių Transatlantinio skrydžio šešiasdešimtmečiui“, Čikaga, 1986 m., Vilnius, 1995 m.

Albumas apie Darius ir Girėną, papildytas naujais faktais, 1993-aisiais V. Užtupo pastangomis buvo perleistas Lietuvoje.

Edmundas Jasiūnas buvo aktyvus Lietuvos aviacijos muziejaus rėmėjas ir bendradarbis. 1990 m. jam suteiktas LAK garbės nario vardas. 1993 m. liepos 5–17 d. jis ir V. Kėsgaila skrisdami lėktuvo „Lituanica“ kopija maršrutu Kaunas–Soldinas–Kaunas simboliškai baigė Dariaus ir Girėno skrydį. 1993 m. buvo apdovanotas Dariaus ir Girėno medaliu. 1997 m. Vytauto Didžiojo karo muziejui Jasiūnas padovanojo istorinę medžiagą apie transatlantinį lakūną Feliksą Vaitkų, sukomplektuotą vienuolikoje tomų. Mirė 2007 m., palaidotas Romainių kapinėse.

Mūsų leidykla, maloniai sutikus E. Jasiūno sūnui Leonardui Jasiūnui ir dukrai Audrey Albert, nusprendė perleisti šį unikalų albumą Dariaus ir Girėno žygio 90-mečiui. Lietuvos aviacijos muziejaus darbuotojų ir ypač direktoriaus Mindaugo Kavaliausko padedami, surinkome 1993–2023 metų įvykius, susijusius su S. Dariaus ir S. Girėno atminimo įamžinimu, ir papildėme jais leidinį. Taip pat muziejaus darbuotojai patikslino kai kuriuos faktus, paminėtus pirmame leidime.

Pirmosios knygos dalies medžiaga – tekstas ir fotografijos, surinktos E. Jasiūno. Šios dalies kalbos netaisėme, išskyrus kai kurias labai akivaizdžias netyčines kalbos klaidas, siekdami išsaugoti autentišką autoriaus tekstą.

Tikimės, kad šis albumas bus deramas mūsų tautos didvyrių – Stepono Dariaus ir Stasio Girėno žygdarbio paminėjimas.

Leidėjai

AUTORIAUS ŽODIS

Kai prieš šešiasdešimt metų Darius su Girėnu skrido į Lietuvą, aš buvau tik dešimties metų berniukas. Mūsų šeima tuomet gyveno Žemojoje Fredoje, netoli aerodromo. Man pačiam tada teko asmeniškai išgyventi Dariaus ir Girėno laukimo dienų jausmą ir pajusti didįjį tragizmą lakūnams žuvus.

Dariaus ir Girėno žygis ir aerodromo artuma pakreipė mano gyvenimą aviacine linkme. Jaunuoliu būdamas, pastačiau daugybę aviamodelių ir juos laidžiojau nuo ten pat esančių Fredos šlaitų, o akimis sekiau kylančius ir tūpiančius Vyčio kryžiumi paženklintus lėktuvus.

Kai mokiausi „Aušros“ berniukų gimnazijoje, sykį jos vadovybė mus paskatino parašyti po vieną laišką nežinomam lietuvių kilmės amerikiečiui – moksleiviui. Gimnazijos vadovybė pasirūpino mūsų laiškų persiuntimu atitinkamoms Amerikos lietuvių organizacijoms ir mokykloms. Parašiau ir aš tokį laišką ir į jį buvau įdėjęs brangią relikviją – „Lituanicos“ drobės gabalėlį, bet atsakymo nesulaukiau, korespondencinis ryšys neužsimezgė.

Besimokydamas Aukštojoje technikos mokykloje, uoliai dalyvavau aviacijos būrelyje. Baigiau Lietuvos aeroklubo ruošiamus aviamodeliuotojų ir civilinių lakūnų kursus. Buvome pasistatę net savos konstrukcijos lėktuvą, bet, deja, prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas ir jį sekusios okupacijos visas mūsų aviacines svajones ir planus sugriovė.

Vokiečių okupacijos metais, savaitgaliais pusiau slapta sklandėme nuo Nemuno šlaitų Virbaliūnuose, netoli Kulautuvos.

1944 metais apleisdamas tėvynę su savimi pasiėmiau Lietuvos aeroklubo išleistus atvirukus Dariui ir Girėnui atminti (jie yra panaudoti šiame albume).

Atvykęs į šią laisvės šalį ir nuolatiniam gyvenimui apsistojęs Čikagoje, su kitu draugu lietuviu įsigijau lėktuvą. Dar vėliau teko gana aktyviai dalyvauti Čikagos lietuvių aeroklubo veikloje ir redaguoti aviacijos metraštį.

Laisvu nuo tarnybos laiku skraidydamas tais pačiais Dariaus ir Girėno pramintais oro keliais, dažnai sutikdavau mūsų lakūnus pažinojusius žmones. Pradėjau rinkti archyvinę medžiagą apie Darių ir Girėną ir bendrai lietuvių aviacinę veiklą išeivijoje: fotografijas, laikraščių iškarpas, dokumentus ir t. t. Gyvų liudininkų atsiminimus užrašydavau į garsajuostas. Jaučiau, jog istorinę medžiagą reikia gelbėti nuo išnykimo, bet ką su tokia medžiaga reikėtų daryti, aiškaus plano tada dar neturėjau. Istorinę medžiagą berinkdamas, apvažinėjau ne tik Čikagos apylinkes, bet ir rytines Amerikos valstijas. Per eilę metų vien su Dariumi ir Girėnu susijusios archyvinės medžiagos susikaupė apie penkiolika storų tomų.

Petras Jurgėla atliko neįkainojamos vertės darbą, paruošdamas 1935 metais išleistą monumentalų veikalą „Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas“. Stebėdavausi, jog po 1935 metų jokio didesnio veikalo apie Darių ir Girėną nebuvo išleista. Tiesa, skrydžio sukakties proga lietuviškoje periodikoje būdavo paskelbiama daugybė straipsnių, tačiau kitataučių spaudoje apie Darių ir Girėną buvo beveik visiškai tylą. Brendo aiškus reikalas išleisti didesnės apimties veikalą, kuris bent iš dalies užpildytų šią kasmet didėjančią spragą.

Rinkdamas archyvinę medžiagą apie lietuvių aviacinę veiklą išeivijoje 1972 metų rudenį apsilankiau Alkoje, Putname. Ten buvau Alkos archyvo įsteigėjo ir tvarkytojo prelato F. Juro labai nuoširdžiai priimtas ir man teko su juo kiek plačiau pasikalbėti. Man sugrįžus Čikagon, jis vieną rytmetį paskambino ir davė mintį paruošti apie Darių ir Girėną albumą. Ši jo idėja man patiko, tačiau jaučiau, jog vien vaizdų albumo ir trumpų paaiškinimų po nuotraukomis nepakaks, teks paruošti ir platesnį tekstą.

Norėdamas, kad šis albumas būtų naudingas ne vien lietuviams, bet ir kitataučiams bei sunkiai lietuviškai besuprantantiems tautiečiams ir jaunimui, tekstus ir nuotraukų paaiškinimus paruošiau anglų ir lietuvių kalbomis. Tie tekstai ir paaiškinimai nėra vien vertimas iš vienos kalbos į kitą, bet kai kuriais atvejais šiek

tiesk skiriasi. Pavyzdžiui, kas gali būti įdomu vien lietuviams, to stengiausi nepakartoti angliškame vertime, ir atvirkščiai.

Ruošdamas tekstą, stengiausi suminėti visus svarbesnius faktus ir datas koncentruotai ir tiksliai. Kiek tai buvo prieinama, atidžiai peržiūrėjau tų laikų ir vėlyvesnę spaudą (knygas, žurnalus, laikraščius) lietuvių ir anglų kalbomis.

Albume yra panaudota beveik keturi šimtai fotografijų, jas atrinkdamas stengiausi sugrupuoti pagal temas, kaip antai: Dariaus ir Girėno gyvenimas iki bendro sumanymo skristi į Lietuvą, jų pasiruošimas didžiajam žygiui, skrydis, tragiška žūtis, laidotuvės, jų atminimas paminkluose, meno kūrinuose, minėjimuose, organizacinėje veikloje ir t. t. Prisilaikiau chronologinės tvarkos. Girėną iki oficialaus jo pavardės pakeitimo vadinau *Girch* – Girskiu. Lėktuvą „Lituanica“ iki oficialių krikštynų vadinau „Bellanca“.

Kai kurios fotografijos, deja, nebuvo spaudai pakankamai geros kokybės, buvo apgadintos ar pradėjusios blukti. Dėl istorinės svarbos teko panaudoti ir jas. Kai kurios kitos fotografijos buvo jau anksčiau naudotos spaudoje, bet norėdamas Dariaus ir Girėno žygį nušviesti plačiau jas panaudoti privalėjau. Daug nuotraukų iš Stepono Dariaus asmeninio albumo, jo sistemingai pildyto iki 1927 metų pabaigos. Daugelį nuotraukų paskolino Amerikoje ir kituose kraštuose gyvenantys tautiečiai, jų sąrašas paskelbtas albumo pabaigoje.

Esamomis sąlygomis ir su turima kuklia medžiaga stengiausi užsibrėžtą darbą atlikti kiek galima pilniau ir tobuliau, nors jaučiu, kad tai man gal ne visai pilnai pavyko. Gal ateityje atsiras asmuo ar organizacija, kuri sugebės tą darbą geriau ir pilniau atlikti.

Dėkoju albumui leisti komiteto nariams, kurie savo darbu prisidėjo prie šio sumanymo įgyvendinimo. Taip pat dėkoju visiems, kurie savo atsiminimais, nuotraukomis ir patarimais stengėsi padėti. Padėka priklauso ir albumo prenumeratoriams bei rėmėjams, nes be jų paramos nebūtų buvę įmanoma šį albumą išleisti.

60 metų sukakties proga tebūna šis leidinys kukliu paminklu neužmirštamam Dariaus ir Girėno žygiui paminėti.

Edmundas Jasiūnas

DU SPARNUOTI GALIŪNAI

1927 m. Lietuvos karo aviacijos lakūnas kapitonas Steponas Darius Čikagoje susipažino su lakūnu Stasiu Girėnu, kurio lėktuvu atliko pirmus skraidymus Amerikoje. Jie susibičiuliavo ir nusprendė atlikti tokį žygį, kokio lietuviai dar nebuvo įvykdę: per Atlantą nuskristi į Lietuvą. 1932 m. birželio mėn., abu lygiomis susidėję, už 3 200 dolerių nusipirko 16 000 dolerių vertės lėktuvą.

Suorganizuoti jų skrydžio rėmėjų komitetai rinko aukas ir rengė lietuvių aviacijos dienas. Darius lėktuvu pavežėjo daugiau kaip 1 500 rėmėjų. Skraidymais uždirbta ir aukų surinkta 8 456 dolerių ir 31 centas. Už tuos pinigus lėktuvas buvo perstatytas, pritaikytas tolimam skrydžiui, nupirkti reikalingiausi prietaisai. 1933 m. liepos 15 d. 6 val. 24 min. iš *F. Bennett* skraidyklos „Lituanica“ pakilo ir nuskrido per Atlantą be parašiutų, be kurių šiandien lakūnai ir į tobulesnius lėktuvus nelipa. Liepos 17 d. apie 1 val. ryto „Lituanica“ krito į Soldino miškelį Vokietijoje ir sudužo į gabalus, o abu lakūnai rasti negyvi.

Kauno aerodrome Atlanto nugalėtojų laukė apie 25 000 žmonių, su karštais lėktuve sulaukė apie 50 000, o laidotuvėse dalyvavo apie 100 000: vyriausybė, kariuomenės ir šaulių daliniai, ministerijos, 80 organizacijų.

Liepos 20 d. Kauno bazilikoje iškilmingas gedulo pamaldas laikė arkivyskupas Skvireckas. Kanauninkas Penkauskas su ašaromis akyse sakė pamokslą ir pabrėžė: „Du geriausi lietuvių tautos sūnūs, kilnių tikslų turėdami, pakilo į erdvę iš Naujojo Pasaulio. Savo sparnus suglaudė ir žuvo senovės prūsų lietuvių krašte. Jie išvyko iš Lietuvos paprasti vaikučiai, o sugrįžta pasaulinio garso vyrai, mūsų tautos didvyriai. Tauta sutiko juos karališkai.“ Ministras pirmininkas J. Tūbelis savo kalboje pabrėžė, jog Darius ir Girėnas „savo drąsiu žygiu, savo gyvybe įrašė lietuvių tautos sielon didžių darbų troškimą“. Šaulių sąjungos pirmininkas A. Žmuidzinavičius pareiškė: „Buvom atėję jūsų džiūgaudami pasitikti, gyvus, sveikus ant rankų nešioti, bet... atnešėm į kapus mūsų mylimai žemei atiduoti. Nuo šios dienos jūsų auka pašventinta Lietuvos žemė darosi mums dar brangesnė, dar šventesnė. Jūsų dvasia amžiams teauklėja mums savo tautos vertus didvyrius ir tejungia mus visus vieningan darban skaisčiai tautos ateiviai.“

Užuojautą Lietuvai pareiškė daug valstybių, įskaitant Sovietų Rusiją ir Lenkiją. Net priešai ėmė visai kitaip į lietuvių tautą žiūrėti. Tai buvo didžiausias Lietuvos laimėjimas. Kodėl? Juk prieš tai Atlantą buvo perskridę eilė kitų vyrų. Tačiau šio vandenyno net ir siauriausioj vietoj neperskrido kiti Lietuvos kaimynai ir net rusai.

„Lituanica“ sukrėtė net nutautusius, kuriuose lietuviybės negalėjo pažadinti nei ugningi pamokslai, patriotiškos kalbos ar net tėvų ašaros. Tūkstančiai net lietuviškai kalbėt nemokėję pajautė garbę ir pareigą pareikšti: „Ir aš lietuvis, lietuvi! Esu tokios pat kilmės kaip ir Darius ir Girėnas!“. Darius ir Girėnas tapo lietuviybės žadintojais ir negėstančiomis idealų prošvaistėmis.

Vyskupas M. Reinys pasakė, jog „Lituanicos“ žygis – tai šūkis naujoms Tėvynės jėgoms, kad Tėvynei reikalingi sumanymų kupini, drąsūs, pasiaukojantieji pasiryžėliai. Kun. M. Krupavičius pareiškė, jog Dariaus ir Girėno žygis – tai galingas prožektorius, kuris nušvietė didžiąsias lietuvių tautos galias. Dr. J. Leimonas pabrėžė, jog Dariaus ir Girėno žygis – tai naujas lietuvių tautos galios griaustinis, kuris sudrebino pasaulį; tai naujas mūsų tautos jėgų žaibas; iš čia kartų kartos daug jėgų sėmsis naujiems laimėjimams. Karo muziejaus lankytojams generolas Nagevičius primindavo, jog čia kalba į mus tauriausio kraujo apšlakstyti „Lituanicos“ griaučiai, tautos nemirtingųjų sūnų likę žemėlapiai, kompasai; tie kompasai yra tikrojo lietuvių tautos istorinio kelio ir pasiryžimo kompasai; kaip Darius ir Girėnas nugalėjo didžius vandenynus, taip mažoji tauta savo pasiryžimu irgi gali nugalėti didelius priešus.

Pavergoje mūsų Tėvynėje gimę lietuviai (-ės) daug žino apie Dariaus ir Girėno žygius, nuopelnus Lietuvai, baisią mirtį, heroizmą. Iš jų semiasi dvasinės stiprybės. Tuo labiau laisvame pasaulyje gyveną lietuviai su savo organizacijomis ir veiksniais turėtų semtis dvasinės stiprybės iš dviejų Sparnuotų Lietuvių, kurie sukrėtė

ne tik savo tautą, bet ir visą pasaulį, kuris su pagarba nulenks savo galvas prieš Didvyrių Tautą – Lietuvą! Ypač šiemet. 60 metų praėjus po tos tragedijos, privalome įrodyti, kaip mes mylime Darių ir Girėną ir kaip jų heroizmą bei auką įvertiname!

Petras Jurgėla

DARIAUS IR GIRĖNO TRAGIŠKAS LAIMĖJIMAS

Stebint aviacijos vystymosi procesą iš istorinės perspektyvos atrodo, jog Č. Lindbergo transatlantinis skrydis buvo moderniosios aviacijos pažangos pradžia. Jo drąsus ir pavojingas žygis paskatino aviacijos entuziastus užkariauti oro erdves ir paantrinti ar net pagerinti jo pasiektą laimėjimą.

Tikriausiai panašios mintys veržėsi ir jauno, drąsaus ir ryžtingo lietuvio lakūno Stepono Dariaus galvon, kai jis, giminių kviečiamas, paliko Kauną ir atvyko Čikagon. Čia jis bandė pritaikyti Lietuvoje įgytą lakūno profesiją, bet mintis pakartoti ar net pagerinti Lindbergo laimėjimą jam nedavė ramybės. Jis jautė, jog Lietuvoje įgytas lakūno profesinis pasiruošimas yra pakankamas. Juk ryžto bei energijos nugalėti pavojus, susijusius su panašaus žygio įvykdymu, jam netrūko. Tokiu žygiu jis svajojo išgarsinti Lietuvos vardą visuose pasaulio žemynuose.

Tokias mintis man dėstė S. Darius, atvykęs į Lietuvos konsulatą Čikagoje. Nors Dariaus dėstomas projektas man atrodė patrauklus ir jo argumentai, remiami ryžtingu entuziazmu bei gimtojo krašto meile, buvo žavingi, tačiau tokio žygio įvykdymas atrodė utopija, išplaukiančia iš Lietuvos patrioto vaizduotės.

Kai po kiek laiko vėl sutikau Darių, jis ir vėl man dėstė apie savo planuojamą žygį, bet jau turėjo konkrečių duomenų savo planui įvykdyti. Jis buvo susipažinęs su Amerikos lietuviu lakūnu Girėnu, kuris sutikęs prisidėti prie šio rizikingo projekto skristi į Lietuvą. Jiedu jau buvo įsigiję ir lėktuvą, kuris, deja, nebuvo pritaikytas panašiai misijai. Darius prašė padėti jam suorganizuoti lėšas, reikalingas paruošti lėktuvą transatlantiniam skrydžiui.

Man buvo žinomas Amerikos lietuvių dosnumas. Buvau įsitikinęs, kad, patiekus realų ir Lietuvai naudingą projektą, surinkti reikalingas lėšas nebūtų sunku.

Visuomenės nusiteikimui patirti į konsulatą buvo sukviesti įvairių politinių srovių atstovai bei laikraščių redaktoriai, kuriems Darius su bendraminčiu Girėnu išdėstė savo projektą. Susirinkusieji pripažino, kad toks žygis būtų Lietuvai naudingas, tačiau pradžioje didelio entuziazmo neparodė. Po ilgesnių svarstymų atstovai vis dėlto nutarė Dariaus ir Girėno transatlantinio skrydžio projektą remti ir plačiosios visuomenės mases prašyti finansiškai prisidėti prie šio žygio įvykdymo. Šis nutarimas abiem mūsų lakūnams buvo savotiškas laimėjimas, nes užkirto kelią straipsniams, prieštaraujantiems skrydžio idėjai.

Skrydžio finansavimo darbas buvo pradėtas, kai Skrydžio rėmėjų komiteto sekretorium buvo pakviestas Petras Jurgėla. Jam teko vesti platų susirašinėjimo darbą su visomis lietuviškomis bendruomenėmis.

Šio žygio paramai buvo sudarytas planas kreiptis į labiau pasiturinčius tautiečius. Darius pasiūlė ruošti aviacijos dienas, į kurias būtų kviečiama plačioji visuomenė. Jo idėja atrodė gana originali.

Pirmoji aviacijos diena buvo suruošta aerodrome, esančiame prie 87-os ir *Harlem Avenue* sankryžos. Susirinko didokas lietuvių skaičius. Nors drąsulių paskraidyti atsirado nedaug ir pelnas buvo menkas, tačiau užsibrėžtas tikslas buvo pasiektas. Atskiroms grupėms Darius prisistatė, kaip iš Lietuvos atvykęs lakūnas pasiryžęs netolimoje ateityje kartu su Girėnu skristi į Lietuvą.

Vėliau ir kitose lietuviškose bendruomenėse buvo ruošiamos panašios aviacijos dienos, jas pajvairinant aerobatika ir šokimais parašiotu. Transatlantinio skrydžio idėja garsėjo ir už poros mėnesių nebuvo lietuvio, kuris nebūtų žinojęs apie Dariaus ir Girėno planuojamą žygį.

Visuomenė palaipsniui įsitikino, jog mūsų lakūnų planuojamas žygis nėra kokia nors avantiūra, bet rimtas projektas, vertas dėmesio ir paramos. Pradėjo plaukti gausesnės aukos, kurios leido lakūnams pradėti pagrin-dinį lėktuvo paruošimą skrydžiui.

Užbaigus lėktuvo perstatymo darbus, turėta neapmokėtų sąskaitų. Tik per atsisveikinimo vakarienę Da-riaus ir Girėno draugai bei skrydžio entuziastai galutinai užbaigė skrydžio finansavimo darbą, tuo atpalai-duodami lakūnus nuo įkyrios skolų naštos.

Prieš išskrisdamas iš Čikagos Darius buvo atvykęs į konsulatą, kur paliko savo garsųjį Skrydžio Testa-mentą. Tai buvo paprastas Dariaus rašytas ir taisytas rašinys, nedaręs formalaus dokumento įspūdžio, bet jo turinys ir dvasia tikrai atvaizdavo skrydžio tikslą – pasitarnauti Lietuvai, sukeliant priaugančios jaunosios kartos eilėse troškimą dalyvauti drąsesniuose bei kilnesniuose žygiuose.

Giminių bei draugų palydėti, lakūnai į Niujorką išskrido gegužės mėnesio pradžioje. Istoriniam žygiui į Lietuvą pakilo liepos 15 dienos rytmetį.

Čikagoje 1933 metais vyko Pasaulinė paroda. Lietuva buvo taip pat gavusi oficialų kvietimą parodoje dalyvauti, tačiau dėl stambių išlaidų nuosavo paviljono neturėjo. Ryžtingi vietos lietuviai buvo gavę iš paro-dos vadovybės sutikimą liepos 16 d. suruošti Lietuvių dieną. Tą dieną parodos dalyviai spietėsi apie estradą, norėdami gauti smulkesnių žinių apie lietuvius lakūnus. Sensacijų ištroškusi amerikiečių spauda pirmuose puslapiuose skelbė apie šį istorinį Dariaus ir Girėno žygį.

Konsulato telefonai veikė be pertraukos, atsakinėjant į paklausimus apie skrydžio organizavimą ir jo eigą. Visą naktį ir kitą dieną teko budėti ir atsakinėti į nesibaigiančius klausimus. Smulkesnių žinių apie lakūnus surinkimui, „Associated Press“ žinių agentūra buvo į konsulatą atsiuntusi savo atstovą.

Žinių apie skrydžio eigą nebuvo, nes „Lituanica“ radijo neturėjo. Vilčių, kad laivai Atlanto vandenyne pastebėtų skrendančią „Lituanicą“, buvo maža, nes mūsų lakūnai buvo pasirinkę šiaurinį, laivų mažai nau-dojamą kelią.

Vėliau, kai mūsų apskaičiavimu lakūnai jau buvo nuskridę apie 1500 mylių, „Associated Press“ pranešė, jog pagal gautus meteorologinius pranešimus, Atlante išsivystė vidutinio stiprumo audra. Ši žinia prislėgė skrydžio entuziastų nuotaiką. Liepos 17 dieną „Reuter“ žinių agentūra paskelbė, jog Pamaryje, netoli Soldi-no miestelio, miške buvo rastas dar neišaiškintos kilmės sudužęs lėktuvas. Kilo įtarimas, jog tai galėjo būti „Lituanica“. Už kelių valandų buvo gautas šios tragiškos žinios patvirtinimas. Gili gedulo skraistė apsiautė Amerikos lietuvius. Jie didžiavosi Atlanto nugalėjimu, bet liūdėjo, kad tas nugalėjimas baigėsi tragedija, įvy-kusia taip arti Lietuvos sienų. JAV spauda pirmuose puslapiuose talpino žinias apie įvykusią nelaimę ir žemė-lapiuose vaizdavo „Lituanicos“ skrydžio kelią, nurodydama jos sudužimo vietą.

Šis tragiškas laimėjimas, suteikęs Lietuvai teigiamą atgarsį visame pasaulyje, stipriai paveikė Amerikos lie-tuvių tautinę sąmonę. Užuojautos ir pasididžiavimo pareiškimai plaukė iš visų Amerikos lietuvių bendruo-menių. Buvo gauti pasiūlymai organizuoti naują, antrąjį transatlantinį skrydį, steigiami lakūnų paminklams statyti komitetai, padidėjo ekskursijų į Lietuvą skaičius, buvo ruošiamos jaunųjų sportininkų bei dainininkų išvykos į Dariaus ir Girėno tėvynę. Atgijo laiko dulkių apneštas nuoširdus Amerikos lietuvių patriotizmas ir sumažėjo vietiniai politiniai bei ideologiniai ginčai. Pralietas lakūnų kraujas nešė ir tebeneša sodrų tautinį vaisių, paremtą Dariaus ir Girėno garbingu žygiu bei jų tragišku laimėjimu.

Antanas Kalvaitis
(buvęs Lietuvos konsulas Čikagoje)

MŪSŲ LAKŪNŲ ŽŪTIS – NUOSTOLIS PASAULIUI

Dariaus ir Girėno žūtis buvo tik paviršius tragedijos, kurią Lietuva ir pasaulis pergyveno tą nelaimingą 1933 metų liepos 17-osios naktį. Istorinio ir rekordinio žygio paskutiniame etape, prie Soldino, kartu su jais žuvo ir jų ateities darbai bei laimėjimai, apie kuriuos jie svajojo poilsio valandomis, atitrūkę nuo „Lituanicos“ skrydžio ruošos darbų. Kas juos arčiau pažinojo ir turėjo laimės su jais bendrauti, tas gyvai jautė, kad jų pasaulėžiūra, galvosena ir sugebėjimai ėjo daug toliau už „Lituanicos“ skrydžio ribų. Jie siekė naujų pionieriškų žygių ore ir žemėje.

Kelios Dariaus ir Girėno būdo ypatybės man krito dėmesin. Pirmą – tai jų itin gilus ir pavyzdingas atsakomybės jausmas visuomenei. Rėmėjams duotas pažadas, kad juodu skris, buvo tarsi akmenyje iškalta priesaika, nepalaužiamas garbės žodis, kad „Lituanica“ ir juodu iš Niujorko pakils ir kad jokios aplinkybės skrydžio Lietuvon nesustabdys. Antra – kiekvienas jiems artimas asmuo žinojo, kad Dariui ir Girėnui visiškai nerūpėjo asmeninis praturtėjimas ar komercinis pasisekimas. Jų skrydžio motyvas buvo aiškus noras pasitarnauti Lietuvos ir lietuvių, o kartu ir viso pasaulio gerovei. Tą aiškiai parodė ir jų pasisakymai Skrydžio Testamente, ir mintys išreikštos pasikalbėjimuose skrydžio organizavimo dienomis. Jų vizija – pilnose etninėse ribose atkurta Lietuva, žygiuojanti mokslo ir technikos pažangos siekiančių tautų priekyje.

Pakilus į orą, gamta mūsų lakūnams buvo ne priešas, bet natūralūs fenomenas, kurį reikia suprasti, naudotis jo ypatybėmis ir su juo kooperuoti. Darius ir Girėnas buvo praktiškai altruistai ir atviri, nekomplikuoti ir nedviprasmiški asmenys, kuriuos buvo labai lengva idealizuoti.

Dariaus ir Girėno žūtis buvo didžiulis nuostolis mūsų tautai, nes jų asmenyse netekome autentiškų didvyrių, o kartu ir nuostolis visam pasauliui, nes jų intelektas, konstruktyvios pažiūros, pagarba tautai ir žmonijai ir jų asmeninis drausmingumas žadėjo dar daug naujų laimėjimų lietuvių tautos ir pasaulio gerovei.

Antanas S. Vaivada

■ ■ ■

1919–1939 metų laikotarpis Amerikos aviacijos istorijoje yra vadinamas „Atlanto karštligė“. Aviacijos technikai sparčiai tobulėjant buvo aišku, jog reguliarus susisiektis per Atlantą lėktuvais jau buvo tik laiko klausimas. JAV gyvenančios europietiškos kilmės mažumos stengėsi prisidėti prie orinio tilto į savo kilmės kraštus nutiesimo.

Dėl tų laikų navigacinių, meteorologinių ir susižinojimo priemonių primityvumo ir dėl lėktuvų nepakankamo patikimumo, bandomieji žygiai perskristi Atlantą būdavo labai rizikingi. Pavyzdžiui, 1932 metais iš aštuonių bandymų perskristi Atlantą net šeši nepavyko, pareikalaudami penkių drąsulių gyvybių. To laikotarpio transatlantinius žygius būtų galima sugretinti su šių laikų astronautų žygiais į erdves. Tačiau reikia atminti, jog tų laikų transatlantinių lakūnų gyvybių rizika buvo daug kartų didesnė, negu šių laikų astronautų. Sensacijų ieškanti pasaulio žinių tarnyba su didžiausiu dėmesiu sekdamas tuos vandenyno perskridimo pasiruošimus ir bandymus, ir juos stambiais antraštėmis aprašydavo pirmuose laikraščių puslapiuose.

Ir štai likimas suvedė du Lietuvoje gimusius ir Amerikoje augusius lakūnus, troškusius išgarsinti savo tėvų žemės vardą. Jiedu nusprendė be tarpinio nutūpimo nuskristi iš Niujorko į Kauną. Žinia, jiedu galėjo planuoti savo ilgąją ir labai rizikingą kelionę pradėti ne iš Niujorko, bet, pavyzdžiui, iš Harbur Greiso Niufaundlande, o užbaigti ne Kaune, bet, pavyzdžiui, Airijoje, kaip tai darydavo daugelis kitų tų laikų drąsulių, ir

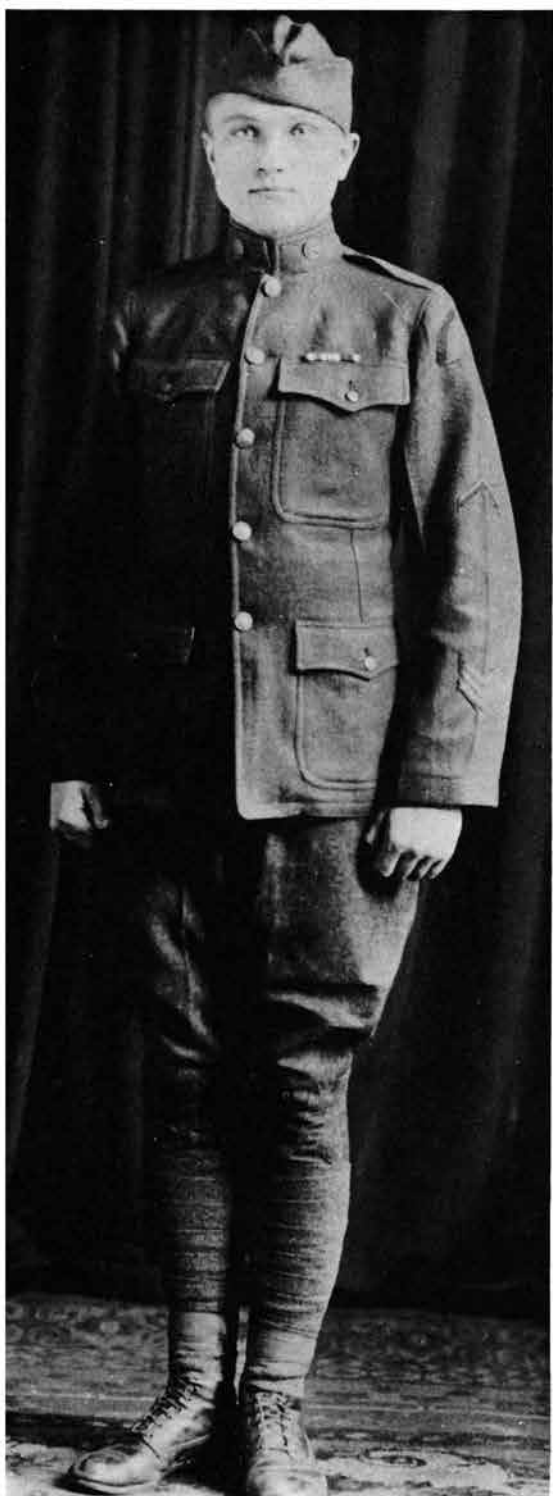
**Lietuvių lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno pasirengimas
skrydžiui per Atlantą, jų tragiškasis žygdarbis, didvyrių
laidotuvės ir atminimo įamžinimas iliustracijose**

**The preparations for the flight across the Atlantic by the
Lithuanian pilots Steponas Darius and Stasys Girėnas, their
tragic deed, the funeral of heroes, and the perpetuation of their
memory in illustrations**

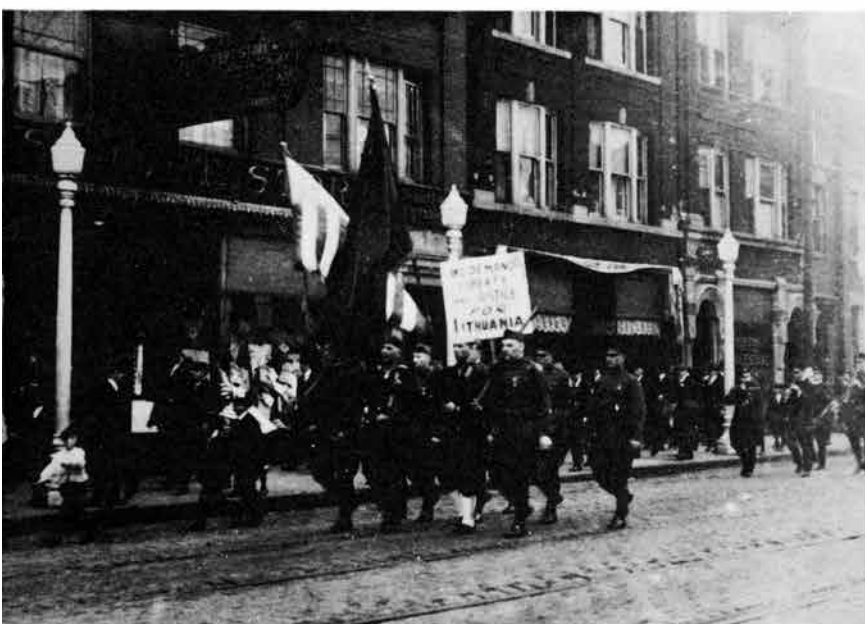
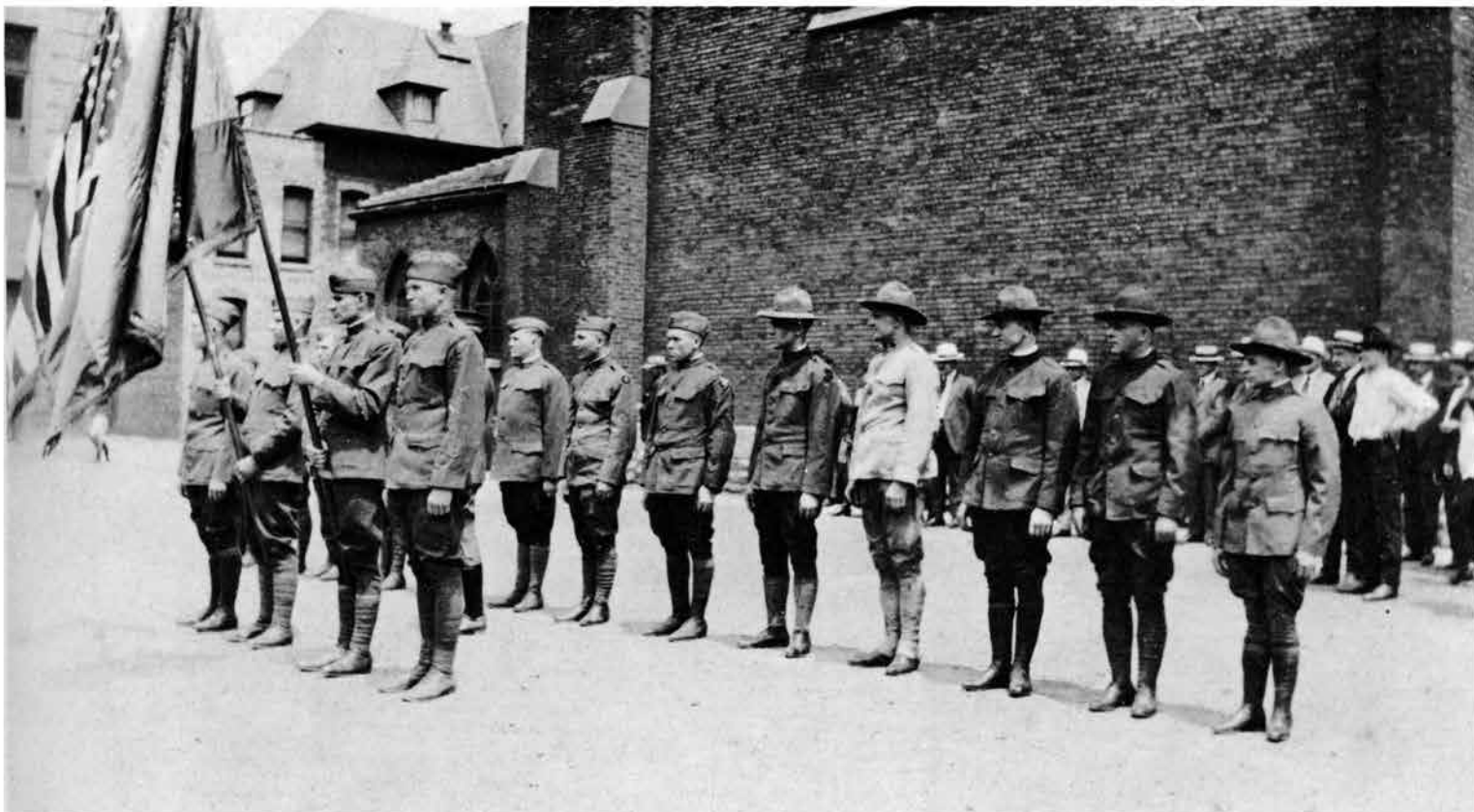
Steponas Darius jaunystėje. Viršuje kairėje: Darius vidurinės mokyklos beisbolo komandoje (paskutinis eilėje). Viršuje dešinėje: Darius. Žemiau: Darius Harisono vidurinės technikos mokyklos regbio komandoje (stovi trečiasis iš dešinės). Dešinėje: Darius.

The young Stephen Darius. Top left: Darius as a member of his high school's baseball team (last in the row); top right: Darius. Below: Darius is a member of the Harrison H.S. football team (standing third from the right). Right: Darius.

Darius Pirmojo pasaulinio karo metu. Viršuje kairėje: **Darius su motina.** Viršuje dešinėje: **Darius Vakarų fronte Prancūzijoje (stovi kairėje).** Kairėje: **Grandinis Darius.** Dešinėje: **Darius su sesutėmis.**

Darius was a soldier in World War I. Top left: **Darius with his mother;** top right: **Darius on the battlefield in France (standing at left);** left: **Darius as a private first class;** right: **Darius with his sisters.**

Grižus iš Pirmojo pasaulinio karo. Viršuje: Lietuvių karo veteranų grupė. Darius stovi priekyje, Lietuvos vėliavos kairėje. Kairėje ir dešinėje: Lietuviai karo veteranai žygiuoja Čikagos Halstedo gatve.

Back in Chicago after WWI. Top: A group of Lithuanian war veterans. Darius is in front, to the left of the Lith. flag. Left and at right: Lith. war veterans marching down Halsted Street in Chicago.

Darius Lietuvoje. Viršuje kairėje: Darius, baigęs karo kokyklą. Dešinėje: Lt. S. Darius su Lietuvos karo aviacijos karininko uniforma. Žemiau: Darius (pirmas iš kairės) prie mokomojo lėktuvo.

Darius in Lithuania. Top left: Darius after graduation from the Military School. Top right: Lieut. S. Darius wearing a Lith. Air Force officer's uniform. Below: Darius (first from the left) beside the trainer airplane.

Viršuje: Karo aviacijos futbolo komanda. Darius sėdi prie alaus statinaitės ir kamuolio. Už jo: Stašaitis, Šenbergas, Gustaitis ir kiti. Žemiau: Mokomoji eskadrilė apie 1923 m. Sėdi iš kairės: kareivis J. Mikėnas, ltn. Januškevičius, ltn. A. Gustaitis (eskadrilės vadas), kpt. Aleksas Smilgys (Smilgis), gim. 1896 m., ltn. A. Gavelis ir ltn. S. Darius.

Top: soccer team of the Lith. Air Force. Darius is sitting by the beer barrel and the ball. Below: training squadron (c. 1923). Darius is seated first from the right.

Viršuje: Karo aviacijos futbolo komanda po rungtynių su LFLS Kauno Ažuolyne 1922 m. Karo aviatoriai (baltomis kelnaitėmis), iš kairės: Razma, Valteris, Lissauskas, Sliužinskas (?), Dobkevičius, Senbergas, Cimermanas, Stašaitis, NN, Gustaitis. Priekyje kairėje klūpi vartininkas Darius. Žemiau: Karo aviacijos ledo ritulio komanda po rungtynių su LFLS. Darius stovi viduryje.

Top: the Lith. Air Force's (in white shorts) and the LFLS football teams after a match in 1922. Goalkeeper Darius kneels in front, left. Below: Air Force's and LFLS hockey teams after the match. Darius stands in the middle.

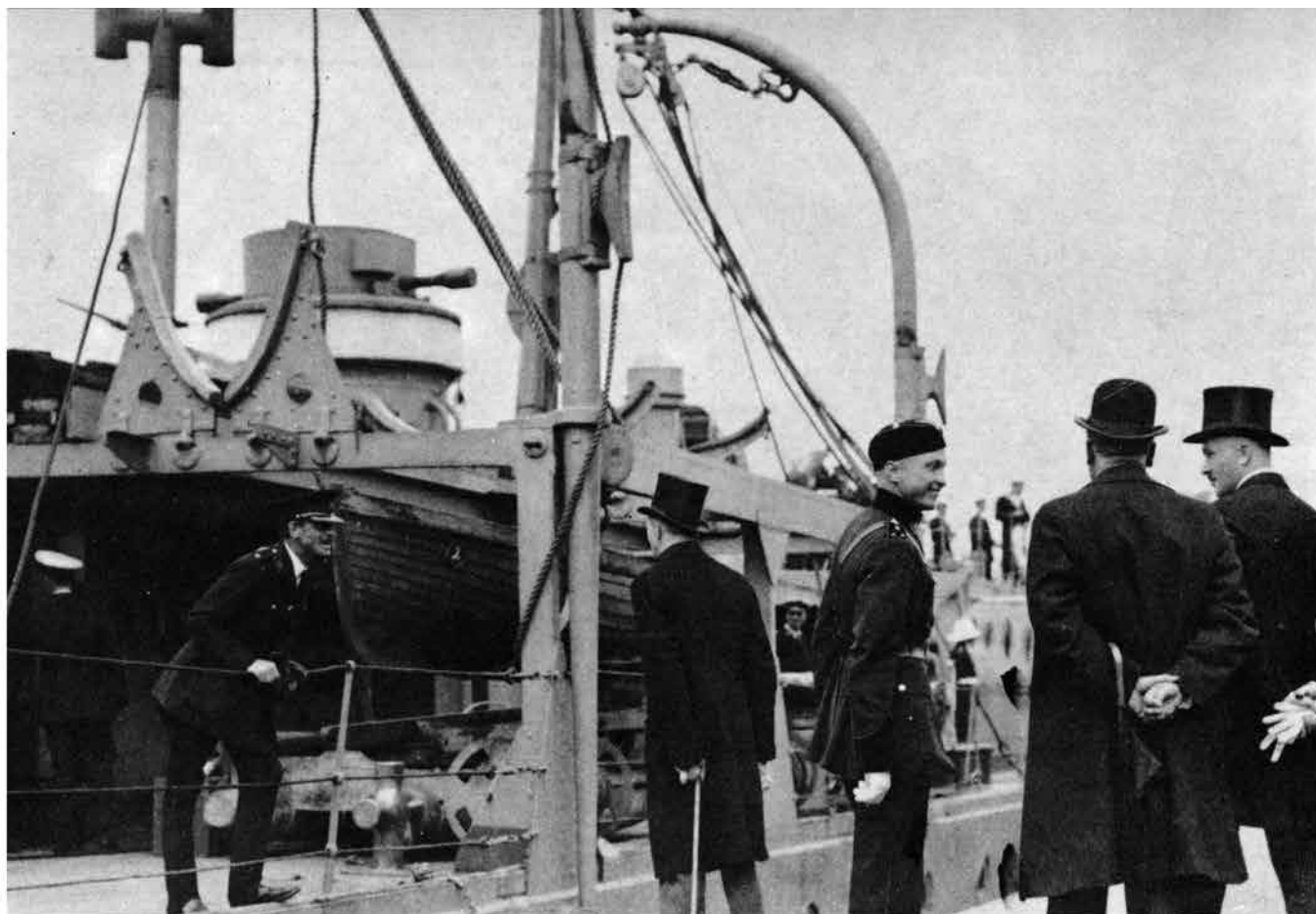
Darius Klaipėdos krašto išvadavime. Viršuje: Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas ir jo bendradarbiai. Pirmoje eilėje iš kairės: Vilius Šaulinskas, Jurgis Lėbartas, Martynas Jankus, Jonas Vanagaitis; antroje eilėje: Steponas Darius, Antanas Ivas-Ivaškevičius, Aleksandras Marcinkevičius-Mantautas ir Juozas Pronskus. Dešinėje: Darius, Ivas ir Pronskus. Kairėje: Darius.

Darius during the liberation of Klaipėda District. Top: members of the Supreme Committee to Save Lithuania-Minor and coworkers. Darius is standing in the second row, first from the left. Right: Darius with two friends. Left: Darius.

Viršuje: Po futbolo varžybų Estija–Lietuva. Žemiau: Po futbolo varžybų Union (Berlin)–LFLS (Kaunas). Abiejose nuotraukose vartininkas Darius sėdi priekyje.

Top: After the soccer match between Estonia and Lithuania in 1923. Goalkeeper Darius sits in front. Below: after the soccer match between the teams of Union (Berlin) and LFLS (Kaunas) in 1923. Darius sits in front, third from the right.

Viršuje: Vyr. Itn. S. Darius Klaipėdos uoste sutinka užsienio svečius. Žemiau: Darius (antras iš kairės) su svečiais Klaipėdoje.

Top: Darius in Klaipėda harbor meets with guests from foreign countries. Below: Darius (second from the left) with the guests at a hotel in Klaipėda.

Viršuje: LFLS futbolo komanda Rygoje 1922 m. rugsėjo 23 d. laimėjusi rungtynes prieš latvius. Darius stovi viduryje (baltais marškiniais). Žemiau: LFLS futbolo komanda 1924 m. Vartininkas Darius sėdi priekyje.

Top: LFLS soccer team in Riga, Latvia, in 1922. Goalkeeper Darius (white shirt) is in the middle. Below: LFLS soccer team in 1924. Darius sits in front.

Skaitykite likusius
284 iš **304** puslapių,
įsigiję šią knygą

www.obuolys.lt

KITI KNYGŲ FORMATAI:

klausykla.lt

**Audio
knyga**

**Elektroninė
knyga**

Žygdarbis, kuris suvienijo Lietuvą

1933 metų liepos 15 dieną vienmotoriu lėktuvu pakilę iš Niujorko istoriniam skrydžiui į Kauną, tuometinę laikinąją Lietuvos sostinę, du Amerikos lietuviai Steponas Darius ir Stasys Girėnas per 37 valandas įveikė daugiau nei 6 400 kilometrų, tačiau sudužęs lėktuvui tragiškai žuvo likus vos 650 kilometrų iki Kauno, Soldino miške, tuometinėje Vokietijos teritorijoje (dabar Lenkija).

Jų siekis buvo apjungti dvi Lietuvos – jaunąją savo tėvynės valstybę ir „Lietuvą Amerikoje“, kur gyveno beveik milijonas išeivių. Nors jų lėktuvus sudužo, o pilotai už savo svajonę sumokėjo gyvybėmis, žygdarbis iki šių dienų vienija Lietuvą – kiekvienas, net ir vaikas, ir dabar puikiai žino, kas buvo Darius ir Girėnas ir kokia tvirta yra lietuvių, pasiryžusių žygdarbiams, dvasia.

Nežinomi faktai ir retos nuotraukos – 90-mečio proga
atnaujintame ir papildytame numeruotame
riboto tiražo leidime!

Išeivijos visuomenės veikėjas, inžinierius ir aviacijos entuziastas Edmundas Jasiūnas, 60-ųjų „Lituanicos“ skrydžio metinių proga su konstruktoriumi Vladu Kensgaila simboliškai užbaigęs maršrutą Kaunas–Soldinas–Kaunas su pastarojo pagaminta tikslia „Lituanicos“ kopija, pirmą kartą albumą „Darius ir Girėnas“ išleido 1983 metais Čikagoje, už dešimtmečio papildęs ir atnaujinęs – Lietuvoje. Kruopščiai parengtame albume – šimtai įdomių ir retų nuotraukų apie pasiruosimą skrydžiui, pilotų gyvenimą Amerikoje, jų žūtį ir atminimo įamžinimą.

Po trijų dešimtmečių šis retas didelio formato leidinys lietuvių ir anglų kalbomis kruopščiai įamžins ir visus naujus faktus bei įvykius, papildžiusius „Lituanicos“ istoriją ir atminimą per pastaruosius 30 nepriklausomybės metų, taip pat papildys kai kuriuos ankstesniame leidime paminėtus faktus nauja, aktualia informacija.

ISBN 978-609-484-676-2

9 786094 846762